

02. november 2020

Inatsisartut aalajangiiffigisassaatur siunnersuutigineqarpoq Naalakkersuisut amerikkarmiut aallartitaqarfiat qinnuvisassagaat ikioqqulluta kalaallit timaasa panernikut Harvardip Universitianiittut Peabody Katsersugaasiviani Nunatsinnut uterteqqissallugit.

(Inatsisartunut ilaasortaq Doris J. Jensen, Siumut)

Kalaallit timaat panernikut massakut Amerikkamiitineqartut qanoq iliorluta utertinnissaat pillugu Naalakkersuisut peqquneqarnissaat Inatsisartuni aalajangiiffigisassaatur siunnersuut, Doris J. Jensen, Siumut saqqummiussaanut soqutiginarluinnartumut qujalluta imaattumik Siumumiit oqaaseqarfigissavarput.

Ataguli siullermik oqaluttuarisaanerput pillugu maani Inatsisartuni oqallittarnerput akuttuvallaartaqimmat, uffalu pingaarutilerujussuusoq Nunatta Katersugaasiavia Allagaateqarfiatalu nunatsinni kulturereput oqaluttuat pillugit saqqummersitai tigulaariffigilaarallartigit:

Inuit siulliit: Itsarnisarsiuut misissuineranni Kalaallit Nunatsinni inuit sillerpaamik inuusimasut kristusip inunngornera 2.500 – 200 sioqqullugu kiisalu kingorna ukioq 700 – 1.250 kristusip inunngornerata kingorna, nunarput inoqarsimasoq takussutissaqarpoq. Taakkulu Palæo-kulturimik taaneqartarput. Tassa inuit ujaraannarnik sakkullit.

Kulturillu ilisimanerusagut aallaavigalugit Kalaallit Nunaanni inuit siulliit tassaasimallutik Saqqaq kulturimik taaneqartartumeersut - aammalu Independence kulturimeersut, taakkualu ukiut 4.500-t matuma siorna nunamut pisimasutut paasineqarsimapput. Saqqaq-Kulturi immamit piniagassaniunerusoq inuuniuteqarsimapput. Independencekullu umimmannik inuuniuteqarnerusimallutik. Dorset siulliit kingulliillu inuuniutigisimasaattut aarrit naatsorsuutigineqarput. Kulturit itsarnisarsuarneersoq ataatsimut ilisarnaatigisimavaat avatangiisiminnut issittullu silaannaata pissusaannut nalimmassartarneri.

Issittumi nunaatillit – Qallunaatsiaat Kalaallit Nunaanni: Kalaallit Nunaanni qallunaatsiaat nunasinerat ukiup 1000-miit 1450-p missaani pisimavoq, nunasisullu Nunani Avannarlerninngaanneersuusimapput nunaatillit, taakkualu vikingit nalaani ukiullu akulliit nalaani pisimavoq, Nunani Avannarlerni Atlantikup avannarpasissuani qeqertani annertusaanerup nalaani.

Qallunaatsiaat nunasinerat (Landnám) immikkoortuni marlunni pisimavoq. Qallunaatsiaqarfik kujalleq nunap isuata kitaani inissisimavoq, taamatullu Qallunaatsiaqarfik kitaaniittoq kangerlummi Nuup eqqaaniittumi inissisimalluni. Qallunaatsiaat nunasinerat Kalaallit Nunaanni 900-p naaneraniit 1450 tungaanut sivisussuseqarpoq. Uumasunik assigiinngitsunik

nassataqarsimapput, nersussuarniit, hiistinut qimminullu ulluinnarni atorluartakkaminnik uumasuuteqarlutik. Assersuutigalugu itsarsuarnitsanik misissuinermi nassaarineqartarsimapput, takussutissalinnik qallunaatsiaat savap meqqui qissivnik nuersagassanut atorluartarsimagaat savaateqarnermikkut. Qallunaatsiaat piniarneq aalisarnerlu ingerlattarsimavaat inuuneranullu ataannarnissaanik tunngavileeqataasimallutik. Piniagassanilinnut aallartarsimapput aaverniarlutik, qilalukkat, nannut puisillu nerisassaminnut atugassaminnik aammalu niueqatigiinnermut atugassaminnik Skandinaviemut nassiussisarsimallutik.

Inuit nutaat – Thulekulturi: Thulep inui maanna kalaallit siuaavitut taaneqartarput, taakkualu Alaskaminngaanniit ukioq 1200 missaani Kalaallit Nunaannut pisimallutik. Tamatuma nalaani allanik kulturinik marlunnik tassaniittoqalereersimavoq, tassaallutik Dorset kulturini kingulleq aammalu qallunaatsiaat. Qaanaap nalaaninngaanniit ingerlaarneq Kalaallit Nunaanni piffinnut allanut ingerlaqqissimavoq. Kangianullu ingerlaanissaq piviusunnngorsimavoq angallatitsialaqarsimammata; umiaq, qimusseq qajarlu.

Kalaallit Nunaata avannaani Tunumilu etnografiskimik katersarpassuit missuiffigikkut, inuillu ulluinnaat inooriaasiallu paasisaqarfigalugu. Tassanilu atortunut aaliangersimasunut paasisaqarluarsinnaavit, taakkualu arnat angutillu atortuinik suliaanillu paasisutissiippat aammattaarlu meeqqat pinnguaannik ulluinnarnilu atisanik assuutinillu aamma paasititsillutik.

Qilakitsormiut: 1475-ip missaani Uummannap eqqaaniittup Qilakitsup eqqaani inuit iliverneqarsimapput. Ilivernilu marlunni nassaassaasimapput arnat arfinillit nukappiaqqallu marluk. Taakkua kinguaariit pingasuupput ilerrillu inuttai ilaqutariaassimapput. Suna toqqutaasimanersoq ilisimaneqanngilaq, kisiannili ilimagineqarpoq ukiukkut ineqarfiusartumut peqqammernerup nalaani toqusimassasut. Amernut nermussuunneqarsimapput atisaqarlutillu. Toqusut silarsuaannukarnissaminnut nassatassaanik piareersaassunneqarsimapput, taakkualu ileqqutoqqat malillugit suliarilluagaallutik. Amernik atisassaminnik arlaassaqarput, taamaasiornikkut toqusut silarsuaannukarnissaat ajornannginnerussammat ajunngitsumillu inuuneqassallutik. Arnat tallimat assigiingajannik kiinnamikkut kakiorneqarput, tassuunalu ilaqutariinnermut inuiaqatigiillu iluanni inuunerat qanoq inissisimanersoq takuneqarsinnaalluni. Arnani nukarlerpaaq 20-it missaannik ukioqarpoq kakiorneqaranilu: tamassuma takutippaa katissimangitsuusoq meeraqaraniluunniit. Kakiuineq inuit arnartaanni ukiuni tusintilippassuarni ilisimaneqarluarluni atugaasimavoq. Nunatsinnili ajoqersuiartortut europameersut tikissimatsiarneranni ileqqoq atorunnaapallassimavoq, ajoqersuiartortummi kakiuineq kuisimannginnermut anersaarsiornermullu attuumassuteqartissimagunarmatigit ajortumillu isigineqarsimalluni. Atisaminni aamma aarnuaqarput. Inuillu aarnussat nukkassaaitut anersaanullu ajortunut illersuutissatut atortarsimavaat. Ilerrit qatanngutigiiinnit Hansimit Jokum Grønvoldimiillu Uummannarmiunit nassaarineqarsimapput ukioq 1972-imi.

Taamaattumik siunnersuuteqartup oqaatigisaatuut inuiaqatigiinni amerlasoorpassuusugut ilisimaarilluarpagut tusartalugillu Uummannap eqqaani Qilakitsumeersut inuit timaat panernikut. Kisiannili immaqa ilisimavallaarsimanatigu Kalaallit Nunaanneersunik Nanortaliup avannaatungaani Uunartumi 1930-ikkunni inuit timaat panernikut nassaarineqarsimasut massakkut Amerikkami Harvard University-mi Peabody-p katersugaasivissuani uningatinneqartut.

Taamaattumik siunnersuuteqartup siunertaa tassalu Kalaallit Nunanni inuit timaat panernikut 1930-ikkut ingerlaneranni Amerikkamut “angerlaassimasai” nunatsinnut utertinneqarnissaat anguneqartariaqartoq Siumumiik isumaqatigaarput.

Siumumiik qujamasuutigeqaarput Kultureqarnermut Ilinniartitaanermut Ilageeqarnermut Ilisimatusarnermulli ataatsimiisitaliap Nunatta Katersugaasiveqarfia Atuagaateqarfialu pulaarnissaat sulissutigisimagatsigu, taamaasilluta aamma Eqqissimatitsinermit Avatangiisimullu ataatsimiisitaliaq peqatigalugu paasisassarsiorluta sapaatip akunnerata siuliani pulaarsimalluta. Pulaarnitsinnilu assigiinngitsorpassuarnik paasisaqarpugut aammalu ilaatigut inuit timaasa nunatsinnut utertinneqarnissaannut aporfeqartoq paasillutigu. Tassalu toqqorsivissaaleqineq.

Nunattami oqaluttuarssartaanut tunngasunik pingaarutilerujuarnut toqqortaasivissaaleqiinnarata aammali kukkusumik toqqortaasiveqartitsinikkut atugaqartitsinitta malitsigisaanik paasivarput maanna eriajisassat ulorianartorsiulersimasut, soorlu oquk uumasuaqqallu pissutigalugit kulturikkut kingornussassagut anaajartulerigut. Tamannalu pillugu ataatsimiisitaliaq ataatsimoorluni ippassaq tusagassiorfitsigut nalunaaruteqarpoq, isumaqaratta piaarnerpaamik politikikkut iliuuseqartoqartariaqartoq, kulturerput oqaluttuarisaanerput il.il. annaajartussanngitsugit. Innersuussutigissavaralu tamanna Inatsisartut nittartagaanni, nutaarsiassat iluaniittoq atuaqqullugu.

Siumumiik Naalakkersuisut allannguutissatut siunnersuutaat tassalu; *Naalakkersuisut UKA2021-imut Kalaallit timaasa paniinnarnikut utertinneqarnissaat siunertaralugu, pilersaarusiornissamik suliaqassasut*, isumaqarpugut ataatsimiisitaliami nalilersorneqarumaartoq. Siumumiimmi nalilersoqqunarmat ilumut nassuiaasiornissaq pissusissamisoornerunersoq imaluunniit oqaluttuassartatta pingaarutillit Danmarkip Naalagaaffiata katersugaasivissuanut utertinnissaat sulissutigineqaannarsinnaannginnersoq.

Naggataatigullu Siumumiik Naalakkersuisut kaammattorusuppagut nunatsinni katersugaasiviit aammalu toqqorsiveqarnerat pillugu kommuunit qanimut suleqatigalugit qulaajaaqqullugit. Tassami Nunatta Katersugaasiviata Atuagaateqarfialu ajornartorsiutai ilisimaarilluaratsigit sinerissami illoqarfippassuarni aamma katersugaasiveqarnikkut toqqorsiveqarnikkullu aamma ajornartorsiutaasut, aserfallatsaalineqarnissaallu pisariaqavissoq. Takornariarpassuarnut nunarput tikikkuminarsarniarlugu aningaasaliisoqarpoq, kisiannili takornarissat ornittagassaat pingaarnert ilaat pinngitsoorata aamma pitsanngorsaaffigisariaqarparput, aningaasarsiorfissaasinnaasutullu periarfissaqarnera atorlualerlutigu.

Taamaattumik Siumumiik siunnersuuteqartoq paasilluarlutigu, siunnersuut ataatsimiisitaliamut ingerlateqqinneqarnissaa innersuussutigaaarput.

Erik Jensen - Siumut